

שילוב נשים בהנהגה

אסון השבעה באוקטובר גבה מחיר כבד, לקורבנות, למשפחותיהם, למערך הצבאי וכן מבחינה לאומית המחיר הכבד הורגש. למרות שנשים נטלו, וממשיכות ליטול חלק משמעותי בלחימה, התחוור לנו כי נשים עדיין מוחרגות ממוקדי קבלת ההחלטות בדבר ניהול הלחימה במדינת ישראל. הכללת נקודת מבט מגוונת מגדרית נחוצה להתמודדות מיטיבה עם סכסוכים וגם בעת קידום הסכמי שלום - לא רק בשביל הערך של ייצוג הולם, אלא בשביל שקלול החוויות המגדריות הכרוכות בתקופת לחימה - מההשתתפות המשמעותית של נשים בלחימה, וכן בעקבות האלימות המגדרית המופעלת כנגד קרבנות, וכל מה שבין לבין. כיצד יכול להיות שנשים טובות מספיק בשביל להילחם בחזית, אך אין להן מקום בחדר מקבלי ההחלטות? מה ניתן לעשות בכדי לקדם שילוב מגדרי משמעותי יותר? מה תהיה ההשפעה שלו על תוצאות המלחמה וכל הסכם שעלול להיחתם לאחריה? עו"ד עדן פרבר וד"ר טל מימרן עונים על השאלות.

א. מבוא

למלחמות ולמצבי סכסוך השלכות קשות על כלל האוכלוסייה האזרחית, ללא ספק. ועדיין, נשים נפגעות באופן חריג לעומת שאר האוכלוסייה ולמעשה פגיעה נגד נשים הופכת לכלי מלחמה של ממש. עבור שבט ההוטו ברואנדה, אונס היה דרך לקדם רצח עם של שבט הטוטסי (מאחר והייחוס לשבט מסוים ברואנדה מוגדר על פי זהות האב), ועל אף שמדובר בסקאלה אחרת, בשבעה באוקטובר הפגיעה בנשים נעשתה למטרה דומה, להגביר את הפחד בקרב ישראלים ולהגביר את אפקט הטרור הפסיכולוגי של המתקפה. ולמרות זאת, נשים מוחרגות פעמים רבות מניהול הסכסוך, כמו גם מהליכי משא ומתן לגיבוש הסכמי הפסקת אש והסכמי שלום. לשם ההמחשה, בשנת 2020, מתוך כלל הליכי השלום אשר האו"ם תמך בהם או נטל בהם חלק, נשים היו מיוצגות ב-23% מהם בלבד. באותם המקרים בהם שולבו נשים בקבלת ההחלטות, המחקרים מראים כי הסכמי השלום שנתגבשו היום יציבים יותר, עם סיכויי הצלחה גבוהים יותר, ועם אופק בר-קיימא משמעותי יותר.

ב. נשים ומלחמה

(1) ההשפעה של מלחמה על נשים

כאמור, נשים ובנות מושפעות ממלחמות באופן ייחודי ולא מידתי. הדבר נובע, בין היתר, מהעובדה שסכסוכים גורמים למצב של היעדר ביטחון תזונתי, עקירה כפויה או פגיעה בגישה לשירותי בריאות,

**"נשים - אזרחיות וחיילות
כאחד - מהוות לפעמים
נוסף מימד ייחודי
לפגיעה בנשים שהופך
אותן למטרה. גם אצלנו,
בישראל 2023, הבנה
כואבת זו זכתה לתיקוף
מחודש"**

לשבי האויב כאשר מצבם עוד לא ידוע. מבין האמצעים האכזריים שננקטו כנגד הקורבנות - אלו שנרצחו, אלו שנחטפו ואף אלו שניצלו - נכללה גם אלימות מינית קשה. במכתב של עשרות מומחים למשפט בינלאומי וזכויות אדם, צוין שבפרט, אירועי הטבח כללו פשעים נגד האנושות אשר בוצעו באופן מגדרי מכוון כנגד נשים וקטינות.

שכן מבחינה היסטורית בתקופות לחימה מרבית הנשים נשארות להגן על העורף, או בורחות לאזור בטוח יותר עם ילדים וקשישים שאינם מסוגלים לדאוג לעצמם.

כמו כן, נשים - אזרחיות וחיילות כאחד - מהוות מטרות לפשעי מלחמה מגדריים, בהם סחר בבני אדם, שעבוד מין וצורות אחרות של עבדות, ואלימות מינית ברוטלית. לרוב נשים מימד ייחודי שהופך אותן למטרה. גם אצלנו, בישראל 2023, הבנה כואבת זו זכתה לתיקוף מחודש. עדויות יום הטבח הנוראי של ה-7 באוקטובר חשפו סיפורי אלימות איומים ובלתי נתפסים.

רצח אכזרי המלווה בהתעללות, הרס של משפחות, ומעל ל-240 אנשים, גברים ונשים, קשישים וטף, אשר נחטפו

קרדיט: לשכת העיתונות הממשלתית, Moshe Milner

(2) סיפורי גבורה של נשים

בתוך הכאב והשכול, נתגלו גם סיפורי גבורה בהם אזרחים קטנים לקחו את המצב בידיהם והצילו את החיים של עצמם או הסובבים אותם. במקרים רבים, דובר בנשים גיבורות אשר הגנו על אחרים בגופן.

המשמעותיים של יום הטבת, הצליחה לעכב את המחבלים אשר פרצו לביתה במטרה לרצוח אותה. בקור רוח, רחל דיברה אל ליבם, הציעה להם קפה ועוגיות ועיכבה אותם בשיח עד שהצליחו כוחות הבטחון להציל אותה ואת בן זוגה, שעות אחריו.

גם חיילות ולוחמות צה"ל פעלו באופן נחוש ואמיץ מרגע הראשון של המתקפה. תצפיתניות אוגדת עזה תפעלו את הלוחמים שנלחמו במחבלים ברגעי

למשל, על פי הדיווחים, ענבל ליברמן, בת 25, רכזת ביטחון שוטף צבאי (רבש"צית) של קיבוץ ניר עם, כינסה את כיתת הכוננות עוד לפני שנודע לה על חדירת

**"בתוך הכאב והשכול,
נתגלו גם סיפורי גבורה
בהם אזרחים קטנים לקחו
את המצב בידיהם והצילו
את החיים של עצמם או
הסובבים אותם. במקרים
רבים, דובר בנשים גיבורות
אשר הגנו על אחרים
בגופן"**

המחבלים אל תוך שטח ישראל, עם שמיעת רעשים שונים ממטח רקטות ותוך הקשבה "לתחושת בטן". ענבל קיבלה החלטה לא שגרתית לפתוח את הנשקיה, לחמש את אנשי כיתת הכוננות ולהציב אותם בעמדות מסביב לקיבוץ. כך, ענבל וכיתת הכוננות הצליחו לנטרל את אלו שניסו לחדור לתוך הקיבוץ, עד להגעת כוחות הביטחון למקום. סיפור מעורר השראה נוסף הוא סיפורה של רחל אדרי, תושבת אופקים, שסיפורה הפכה לאחד

הישראלי שאין מה לחשוש מנשים בחזית הלחימה – אלא ההפך הוא הנכון. על אף האמור, ההתייחסות המגדרית היחידה בספר החוקים הישראלי בהקשר זה הוא הטבה של שעה אחת פחות ביום עבודה לנשים אשר בני זוגן גויס למילואים, בחוק עבודת נשים.

ג. מסביב לעולם כבר למדו את הלקח

כבר בשנת 2000, מועצת הביטחון אימצה החלטה פורצת דרך אשר שינתה את השיח לגבי מקומן של נשים במצבי סכסוך, המכונה: החלטה 1325 בדבר נשים, שלום וביטחון. העקרונות המרכזיים של ההחלטה כוללים הגברת ההשתתפות והייצוג של נשים בכל מוקדי קבלת החלטות, הסבת תשומת הלב לצרכי הגנה המיוחדים הנדרשים לנשים ובנות בעת סכסוך, שילוב נקודת מבט מגדרית במצבים שלאחר סכסוך, שילוב נקודת מבט מגדרית בדיווחים ומשלחות האו"ם ושילוב נקודת מבט מגדרית בהכשרות והפעלת כוחות ועובדי האו"ם.

מועצת הביטחון, ובהמשך גם האו"ם באופן רחב יותר, הפצירו במדינות להגביר את הייצוג של נשים בכל מוקדי קבלת החלטות במוסדות לאומיים, אזוריים ובינלאומיים ובכל מנגנון למניעה, ניהול ופתרון סכסוכים מזוינים; לנקוט באמצעים מיוחדים להגן על נשים ובנות מפני אלימות מגדרית ובפרט אלימות מינית במצבים של סכסוך; לשלב במשא ומתן או ביישום הסכמי שלום ולאמץ בהם נקודת מבט

החדירה הראשונים ב"חדות, מקצועיות ודריכות", כפי שציין השר גלנט. במקביל, לוחמות מגדוד קרקל ניהלו קרב קשה וממושך על יישובי הדרום. סיפורים רבים אחרים של חיילות וקצינות אשר הגנו על החיילים שלהן, האזרחים מסביבן, ופעלו באופן נחוש ומדויק הבהירו לציבור

קרדיט: לשכת העיתונות הממשלתית, Moshe Milner

מגדרית, אשר מכירה בצרכים המיוחדים של נשים וקטניות במהלך ההחזרה, יישוב מחדש, שיקום, שילוב ובינוי מחדש לאחר סכסוך, באמצעים שתומכים ביוזמות מקומיות של נשים לשלום, בשילוב נשים בכל מנגנון יישום של הסכם שלום.

ברבות השנים, נעשו מגוון מהלכים לקידום עקרונות אלו ברחבי העולם. הדרך הנפוצה ביותר הייתה באמצעות אימוץ תכנית פעולה לאומית (National Action Plan). כיום, 107 מדינות (55% מכלל המדינות החברות באו"ם), בהן ארצות הברית, שוודיה, בריטניה, ניו זילנד, דרום אפריקה, גרמניה, וכן מדינות אפריקאיות, מדינות במזרח התיכון, ועוד, אימצו תוכנית פעולה לאומית ליישום החלטה 1325, וחלקן כבר אימצו מספר תכניות.

יצוין כי מדינת ישראל היא מהמדינות הראשונות אשר חתמה על החלטה 1325. יחד עם זאת, ולמרות שוועדת הכנסת לקידום מעמד האישה מקיימת דיוני מעקב בנושא מזה שנים, לא זכינו לראות אימוץ של תכנית פעולה לאומית בתחום.

ד. היכן המנהיגות שלנו?

ישראל נמצאת בעיצומה של מלחמה שהיא אחת מהמשמעותיות ביותר לביטחון ישראל בעשרות השנים האחרונות. במהלך החודש האחרון, התקבלו החלטות

"כבר בשנת 2014 ציין מבקר המדינה כי קיים תת-ייצוג של נשים בדרגי הניהול הבכירים, וכי זו בעיה של 'ממשלות ישראל לדורותיהן'. למרות שחלף זמן, נראה כי אנחנו רק הולכים לאחור בתחום זה"

רבות, חלקן הרות גורל לחיינו ולגורל חיילינו וכוחותינו, על ידי חבורה מוכשרת ביותר של אנשים אשר יש מאפיין אחד שמחבר ביניהם – הם אינם נשים. אמנם, בקבינט המדיני-ביטחוני יושבת אישה אחת, אבל בקבינט המלחמה המצומצם

השאר. ראשית, ההשפעות הייחודיות והלא מידתיות על נשים, כאשר הטרגדיה האנושית של השבעה באוקטובר הבהירה היטב את הסכנות האורבות לנשים בעתות סכסוך מזוין והתקפות טרור אכזריות. ראוי וחשוב שתהיה נציגות נשית בקבלת ההחלטות גם בשביל שאלו תוכלנה לבטא בצורה המיטבית את הבעיה, וגם בשביל שהן תהיינה חלק משמעותי מבחירה בפתרונות אפשריים. שנית, נקודת מבט מגוונת מגדרית מאפשרת, ככלל, הסתכלות הוליסטית על מכלול נסיבות הסכסוך ומרחיבה את סל הרעיונות וכיווני המחשבה באשר להתמודדות עם האתגר. כפי שצוין לעיל, ושלא במפתיע, מחקרים מוכיחים כי שילוב נשים בניהול ופתרון סכסוכים מביא לתוצאות יותר יציבות ובנות-קיימא. לכך, מחקר שבחן הסכמי שלום שנחתמו מסביב לעולם בין השנים 1989-2011 מצא כי סיכויי ההצלחה של הסכמים אשר נשים היו מעורבות במשא ומתן לגביהם או בחתימה עליהם, גדולים ב-35% להימשך 15 שנים לעומת הסכמים אשר נשים לא עורבו בגיבושם.

אשר מנהל בפועל את הלחימה יושבים ראש הממשלה, שני שרים, הרמטכ"ל ושני משקיפים. כלומר, ההחלטות מתקבלות ללא לשמוע ולו את קולה של אישה אחת. יכול מאוד להיות שיש כאלו שהתרגלו לעובדה שבממשלה הנוכחית מכהנות 6 שרות בלבד, ויש לנו 29 חברות כנסת מתוך 120. תת-ייצוג זה מהווה כשל אשר קיים מזה שנים – כבר בשנת 2014 ציין מבקר המדינה כי קיים תת-ייצוג של נשים בדרגי הניהול הבכירים, וכי זו בעיה של "ממשלות ישראל לדורותיהן". למרות שחלף זמן, נראה כי אנחנו רק הולכים לאחור בתחום זה. עם הקמת הממשלה ה-37, בתגובה לעתירה שהוגשה בנושא, אישר בית המשפט העליון צו על תנאי המורה למדינה להסביר מדוע לא מונה מנכ"ליות במשרדים הממשלתיים, ומדוע אין הנחיות ליישום חובת הייצוג ההולם לנשים במשרות אמון.

(1) הנהגה נשית בזמן חירום

ישנן סיבות רבות לצורך לשלב נשים בקבלת החלטות, ובמיוחד בזמן לחימה, כאשר שתי הצדקות בולטות במיוחד מעל

הסכסוך, בין אם מדובר בגופי ביטחון או גופים מדיניים. כמו כן, טוב יהיה אם הממשלה תאמץ תכנית פעולה לאומית ליישום החלטה 1325, ובכך להבטיח את השילוב המשמעותי של נשים בהנהגה, מה שיכול לשפר את הסיכוי להשגת יציבות אזורית לטווח הארוך.

1. סיכום

הניסיון של מדינות וארגונים בינלאומיים, וגם הנתונים האמפיריים, מוכיחים את הברור מאליו - כאשר נשים מעורבות בניהול סכסוך, וגיבוש פתרון לסכסוך, התוצאה יותר יציבה, הוגנת ובת-קיימא. על כן, חשוב כי כאשר תבשל העת לבחון את ניהול הסכסוך, הדבר יעשה עם ייצוג הולם של נשים ותוך שילוב מהותי של נקודות מבט מגוונות מגדרית.

ד"ר טל מימון
ראש תוכנית "אמנה חברתית לעידן הדיגיטלי" במכון תכלית, חוקר ומרצה בתחומי המשפט הבינלאומי והסייבר.

עו"ד עדן פרבר
עורכת דין וחוקרת בתוכנית "האמנה החברתית לעידן הדיגיטלי" במכון תכלית.

"כחלק מהפקת לקחי המלחמה, וביחד עם הניסיון לגבש מחדש זהות לאומית חזקה, חשוב לשנות גישה בכל הנוגע לייצוג בהנהגה. חשוב למנות נשים בכל מוקדי קבלת החלטות הרלוונטיים לניהול הסכסוך"

בנינו ובנותינו באירוע הטרור הרצחני הגדול ביותר בתולדות מדינת ישראל, וזאת לצד ההתמודדות המתמשכת עם חטיפתם של מעל ל-240 נחטפו אזרחים וחיילים, קשישים וטף, שיושבים בשבי חמאס מעל חודש שלם. בנוסף, בעוד המספרים המדויקים לא ברורים, נראה כי אלפי תושבי עזה נהרגו עד כה בלחימה. מלחמת חרבות ברזל מקבלת תשומת לב בינלאומית רבה ביותר, ונראה כי אנו לקראת מציאות חדשה במזרח התיכון.

כחלק מהפקת לקחי המלחמה, וביחד עם הניסיון לגבש מחדש זהות לאומית חזקה, חשוב לשנות גישה בכל הנוגע לייצוג בהנהגה. חשוב למנות נשים בכל מוקדי קבלת ההחלטות הרלוונטיים לניהול

מעבר לכך, הוכח ברמה המעשית גם בישראל כי יש חשיבות מיוחדת לייצוג נשים בעמדות בכירות - ובמיוחד בעתות חירום. למשל, במהלך משבר הקורונה הוקם קבינט מיוחד להתמודדות עם המצב החירום הבריאותי, כמו גם צוות מומחים מטעם המטה לביטחון לאומי. עם הקמתם, הוגשה עתירה של 13 ארגוני חברה אזרחית על היעדר הייצוג ההולם לנשים, שכן מתוך 31 חברים בצוות המומחים של המטה לביטחון לאומי מונו רק שתי נשים, במסגרת הדיונים בבית המשפט העליון, נקבע כי השילוב חשוב, במיוחד במצבי חירום, בשל הצורך בייצוג הולם מבחינה מגדרית, ובמובן רחב יותר שיקולים של שכל ישר והגיון. כחלק מהמאמץ לתקן את המצב, בשנת 2022 פורסם דו"ח הטמעת חשיבה מגדרית בעת גיבוש המלצות למדיניות לאומית על ידי המטה לביטחון לאומי במצבי חירום שונים, אך לצערנו כיום הוא ברובו לא מיושם.

ה. נשים וניהול הסכסוך - פנינו לאן?

כיום, מדינת ישראל עומדת בצומת היסטורית. עודנו מעכלים, מתאבלים ודואבים את הכאב של אובדן 1,400

